

Szentkuthy Miklós

AZ ALÁZAT KALENDÁRIUMA (II)

Az egyetlen metafora felé kiadatlan folytatása (1935)

Sajtó alá rendezte Tompa Mária

(5)

Regényterv:

1) Modern külvárosi német cukrászda. Csupa piszkos, régi ház között ez modern, kubisztikus kis épület nagy neon-betűkkel, sok vízszintes párhuzamos vonallal, falból kiugró üvegtáblákkal, plafonig érő, henger alakú és függőleges ajtóhúzóval. Mi sivárabb: a „stílus” vagy a nyomor? Nagy, zuhogó esőben bejön két gimnazista lány, 14-15 évesek. A pult mögött ül a tulajdonos öccse, fiatal tanár. Megismerkedik a lányokkal; az egyik, a kócos fekete Lenchen nagyon megtetszik neki.

2) A fiatal tanár, Max: vőlegény. Egy jó humorú, csinos nevelőnőt vesz feleségül, aki a szomszédos grófi kastélyban dolgozik évek óta – pontosan ez volt számára a lehetetlenség és a valóság egyszerre – grófnő sose lesz, de legalább ebben a milióban él. A grófék megengedték, hogy a fiatal vőlegény menyasszonyával, Weilivel sétálgasson a parkban; a fiúnak jobban tetszik az arisztokratikus környezet, mint a nő, félelemmel gondol a nemsokára kötelező házasságra, amikor egyszerre vége lesz a sétáknak.

3) Egy nyári nap, késő délután a tanár teljesen egyedül a kastélyban (egy kabátot kell elhoznia menyasszonyának). Szabad, megváltó és lesújtó millió-örjögés: keresztül a parkon és a házon – fák és csiklandó pázsit, madárdal és gazdagok aranyával ömlő napsütés, könyvtár, szalonok, csillárók, kandallók. Ez számára: minden! Minek nő, minek feleség?

4) A fiatal grófnő. Weili, a nevelőnő egészen őbenne él, hasonmása lett, nincs is egyénisége. Ezen a késő nyári délutánon Max, mikor már elhagyta a kastélyt, megpillantja autójában az érkező grófnőt. Utánalopódzik, meglesi kertben, lépcsőn, szobájában. Elhatározza, hogy nem veszi feleségül a nevelőnőt.

5) Max iskolában tanít. Babonásan vallásos fiatalember: két óra között a templomba megy, kéri Szűz Máriát, adjon erőt bevallani menyasszonyának, hogy visszalép a házasságból.

6) A cukrászdai lányt, a kócos fekete Lenchent kicsapták az iskolából, mert nagyon fura leveleket írkált barátnőjének.

Max triója: a derűs menyasszony, a mitikus grófnő, a „bűnös” kamasz lány.

7) Lenchen egy gyárban helyezkedik el. Gépek és nők. Max ellenállhatatlan vágya, hogy a „bűnös” leveleket megkaphassa. Udvarolni kezd a gyári lánynak: legnagyobb romantika és legbetegebb züllöttség keveréke. A gyár: a fizikai munka, a nyomor, a proletárság élménye a kontemplatív tanár számára.

8) A gyáva Max mégis elveszi a nevelőnőt.

9) Egy napon az iskolában levelet kap Lenchen anyjától, melyben háláját fejezi ki,

amiért lányával oly sokat foglalkozik. A lakásukra hívja. Az anya: a legközönségesebb kerítónőtípus. Max pianínón zongorázni tanítja Lenchent. Szeretők.

10) Felesége megtudja a viszonyt. Elkeseredése. Minden vigasza a grófi családhoz fűződő viszonya. El akar válni, azzal fenyegetőzik, hogy nyilvánosságra hozza férje bűnét. De ha Maxot kiteszik az állásából, nem tud elvált feleségének tartásdíját fizetni, tehát törvényen kívül akarja a különélést keresztülvinni. Ha férje nem megy bele a 150 márkás tartásdíjba, felesége feljelenti, és elbocsátják állásából.

11) Max portréja. Mélyen vallásos, tökéletesen „jó” fiú, de azt a nőtipust, melyet alkata kíván és mely megnyugtatóná, nem találta meg. Innen piszkos félrelépő vergődései, melyeket maga utál legjobban.

12) Lenchent a grófnéknál élő feleség két nővel is figyelteti. Az egyik egy idegbeteg orosz emigráns özvegyasszony, akinek keserves lelki furdalást okoz ez a Lenchen-lesés: nem tudja, keresztényi cselekedet-e vagy bűn. (Érdekes hipochonder, de mégis pletyka-ínyenc levelei, melyeket Weilinek ír.) A másik magándetektív Lina tanti: ő az aggálytalan, boldog intrika- és trükk-gyáros. Mégsem sikerül aláírást kicsikarnia a megijesztett Lenchentől, melyben elismerné, hogy viszonya van Maxszal.

13) Lenchen szorosán barátkozik egy gazdag parasztlánnyal, Babette-tel. Majális falun. Együtt szórakoznak: Max, Lenchen, Babette és Babette húga. Kamasz lányok: ezek hiányoztak ifjúkorában, most találja meg őket, mikor nős.

14) A gyári Lenchen után a tanyai Babette. Falu-leírás. Babette anyja: nagybeteg parasztaasszony, boldog, hogy a „professzor” törődik az ő lányával.

15) Max házába fogadja házvezetőnőnek Lenchen anyját. Figyeli Maxot. Lenchen hetenként csak egy napot tölt a városban, azalatt Lenchennél Babette lakik, a tanár hozzá jár. Igyekszik a dolgot titkolni a ravasz Lenchen-mama előtt, de nem sikerül.

16) Babette anyja és Lenchen anyja összevesznek. Botránnyok falun, botránnyok a városi házban. Max felszólítást kap, hogy egy másik város iskolájában kell tanítania.

17) Babette anyja meghal. A temetésen Max és Babette húga nagyon-nagyon összebarátkoznak. Felesége levelet ír a gróf orvosprofesszor bátyjának, hogy vizsgálja meg Maxot, nem patológikus-e ez a fejletlen lányokhoz húzó szenvedélye.

18) Max második portréja: tulajdonképpen minden európai és mai szexnyomor szintézise. Max beteg? Orvosok vizsgálják? Hatóságok üldözik? Hárem-mánia, perverzitás? Valójában Lenchen, Babette, Babette-húg: mindegyik csak egy félénk, gyáva *idill* volt. Ez a sátáni, ez a gomorrai viselkedés? Hogy a lányok „bűne” érdekelte? Egyszerűen kellett valami naiv és kezdetleges kárpótlás, az őhöz való nőt nem találta meg.

19) Metafora és klinika: a három kislány pillangóként ugrál a házban Max körül. Impresszionista esztétika, lebegő Sterne-stílus. A szociális móka, a fecsegés, a röpke illanó sógorkodás, a szalon, a pajtáskodás: ez kellett Maxnak, de ezt nem tudta másképpen megtalálni, mint hogy felesége távozása után az elhagyott házba gyűjtötte a három lányt. A bűn igazán nem érdekelte, csak ami azon kívül volt: ez az együttlét Maxot arról biztosította, hogy nem nyers objektivitásra beállított, hanem egy kissé befelé néző, titkolódzó, tehát fantáziás nőkre talált.

20) Maxot ismét ki akarják dobni állásából. Mivel akkor nem lesz pénze tartásdíjra, felesége minden követ megmozgat, hogy férjét állásában megtartsák. A három megvadult lány egy régi próbababát felöltöztet Weili ruháiba, melyeket nem vitt még el a grófnéknál lévő lakásába. Mikor a feleség belép régi otthonába, a három kölyök vihog, gúnyolja őt. Max nincs otthon.

21) Lenchen anyja erőszakosan beleszól Max életébe. Hivatalos válásra biztatja, hogy Max elvehesse a dúsgazdag paraszt-Babette-et, és a hozományból nagy összeget fizessen majd Lenchennek és neki. Max lemond állásáról. Babette pénzből akarja kifizetni Lenchenéket és feleségét is. Weili lemond mindenről, mert a grófék magukhoz veszik.

22) Max és Babette esküvője. Max erősen melankolikus lett, amire különben új felesége is hajlamos.

23) A falubéli parasztlak és Lenchen anyjának harca: a vén kerítendő minden pénzt magának akar kiszívni Babette birtokrészből. Közben nem egy parasztleány el akarja tenni láb alól a félbolond, tutyimutyi Maxot.

24) Egy este Max elmegy egy ötvenéves paraszthoz, akiről hetek óta azt képzei, hogy őt meg akarja gyilkolni. Nagyobb összegért megígéri neki, hogy elhagyja Babette-et, el a falut, el az országot. Ő, a paraszt elveheti Babette-et, beleülhet vagyonába, Maxnak semmi követelése nem lesz.

25) Max a vonatban. Ölében újság. Olvassa, hogy Lenchen anyja hirtelen meghalt, mérgezésre gyanakszanak. Előtte a kupéban magános nő. Olyan, amilyen után kamaszkora óta vágyódott, tán látott is már ilyet, de sohasem mert megismerkedni velük.

26) A nő portréja: a történet vége.

(6)

A 26. pont kiegészítése.

Micsoda perverz agyvelő lehetett, aki a vasúti fülkét kitalálta: legitimebb otthonnak és legutcaibb utcának ezt az elemezhetetlenül rikító keverékét. Az ajtó be volt csukva, a függöny elé húzva, császári koronák és részvénytársasági monogramok gyűrt jeleivel. Az ablakot belepte a harmat és a pára, úgyhogy a kibomlott szalag-világ csak szűrve jutott a fülkébe. Fent még égett az a lehetetlen zöldessárga lámpa, mely a vonati éjszakák kancsal eszkimó-csillaga szokott lenni: se fény, se szín, se nappal, se éjjel – csak valami értelmetlen vasutas-babona, örökmécs a sínyáltók bürokratikus istenének. A félig nyitott kofferből sálak és papírok lógtak ki, a fülledt levegőt még vastagabbá tette valami durván, csak néhány fővonalon beléeresztett kölnivíz. Maxon kívül csak egyetlen nő volt a kupéban.

Voyons, voyons: hálószoza-e ez avagy orvosi váróterem? A nő arcán budoár és forgalmi rendőrtől szabályozott párizsi carrefour kettős portréja ingadozott. Amint Max-ra nézett vagy a fotel karfáját lecsapta, teljesen idegen volt, noha nem a természetes, hanem színészi kötelességből. Max számára le-lehunyt szempárja, babrálása a táskában, az egészen apró, milligramm-súlyú kulcsok higany-pergése körmei körül, kalapjának hanyag hálóba-dobása – mindezek szinte fürdőszobai mozdulatok voltak, amilyeneket férjek vagy nővérek szoktak látni. Érdekes humanista kísérlet, gondolta Max: egyrészt utcai kosztümben, másrészt egyetlen fotelben elvégezni alvás, evés, olvasás, magánoskodás összes funkcióit – még a levetkőzést is, anélkül hogy az illető levetkőzne.

Milyen izgató ez a lassú dezorganizálódás: az új utazókosztüm gyűrődése, de kitarása és a benne hervadó test, tér és idő démonainak kis zsákmánya, amint szeretne kiszökni a sportos kosztüm értelmetlenné váló szertartási ráncai közül. A sál, a kesztyűk, a cipők a legbanálisabb nappalt, utcát, trottór-sémát őrzik véges-végig: de a nő

már az álom zsíros magányát, a vonaton eltöltött időtlen idő lelki menstruációját mutatja, nyomor és embrió az egész.

Nem fantasztikus találmány egy ilyen kupé, ahol vad-idegenség és vad-incestus között alig lehet határvonalat vonni? Az egész emberi közösség, minden szociális probléma, gazdasági, erotikus és metafizikai szempontból, egy ilyen kupében a leg-radikálisabb revízióra szorul. Rájövünk, hogy egyáltalában nincs fogalmunk „én” és „másik” összefüggéseiről és határvonalairól; testvériség és ellenségeskedés impulzusai percről percre váltakoznak, idill és feszesség, etikett és állati szemérmertlenség a legszabálytalanabb lélektani kvantumokban pattannak ki belőlünk. Ez a vis-à-vis szinte az örületig foglalkoztat bennünket, de abszolút lehetetlenség megállapítani bármely pillanatban is, hogy a nővel tulajdonképpen „hol tartunk”. A vonaton megszűnik a szerelmi viszonyok, a megbízható liaison-pályák normális geometriája – itt egy cigarettagyújtás már szadizmus, viszont egy forró ölelkezés: egy „pardon”-nal is elintézhető forgalmi reflex; megismerkedés előtt is már egy közös múlt összeesküvés-mohájában érezzük magunkat, mint spiess-hasú mérgeggombák, de a közös vagonlit-beli konyakozás után is a legjegesebb „semmi közünk egymáshoz”-hangulatban olvassuk félvakok vagy elemisták módjára, dadogva, egy szláv állomás nevét: Jlwertsck.

A teljes felelőtlenség. Honnan ez az érzés? Talán onnan, hogy minden különvállik a kupében. Először a tér és az idő: a tér künn van, az ablakon túl, semmi egyéb, mint a kulisszaszerű anyagiasságnak és a gyökeres idegenségnek valamiféle rohanó kémiája, algebrai elvontság – semmi esetre sem föld talpaink alatt, otthon vagy milió életünk számára. Tehát megszűnt a felelősség egyik legnagyobb motívuma: nincs térrünk, megszűnt a gravitáció.

Az idő: azon a téren, amely az ablak előtt spulnizódik le a telegráfrótokról, mint valami éteri hal-hús hosszú szálla-skálákról, azon a téren nincs az időnek egy cseppnyi harmatja, leheletnyi hamva sem. Ha unalmamban előveszem fekete és hajlékony bőrnaptáramat, aranyszélű lapjaival és a nem hozzá tartozó nagy ceruzával, és megnézem, hogy augusztus 22-e van, a vak is látja, hogy ennek a dátumnak a világon semmi köze sem lehet az ablakon kívül emelkedő hegy-hullámokhoz meg osztrák falutajtékokhoz, falu-csigákhoz. A dátum éppúgy mindig csak az otthonnak, egy országnak szól, mint a valuták vagy az anyanyelv. Az idő a vonatban tehát semmi egyéb, mint izmaink fokozatos gémberedése, agyunk sajátos vagon-butulása (ami persze nem zár ki egy másik, éppoly sajátos vagon-tisztánlátást), szájunk megtelik korommal és lehetetlen időkben fogyasztott bonbonokkal, esetleg francia, német szavakkal. Az idő egyszerűen azonos a minden utazás mélyén és csúcán ragyogó nonszensz szubjektív átélésével.

A tér tehát idegen mechanizmus, az idő lírai hülyeség – hogyan lennének felelőtlen?

De egyéb dolgok is így izolálódnak, mégpedig elsősorban azok a tárgyak és cikkek, melyek leginkább volnának hivatva velem szolidárisnak lenni, mint például egy bicika, egy állomáson vásárolt újság (egyik zsebemben még úgy lapul elkülönítve a visszakapott kis összeg, mint egy varázshatalmú amulett, melytől egész utazásom sikere vagy bukása függ), egy körömpucoló vagy kézitáska: mi közöm hozzájuk, ezekhez a rossz tréfából mellém rakott síri áldozatokhoz? Mi közöm hozzájuk, hiszen már nem vagyok többé ember. Nem-e? Hát ez a nagy izgalom, mely ehhez a szemben ülő nő-emberhez vonz, micsoda, ha nem emberi érzés?

Itt tág tere volna egy pedáns értekezésnek az „emberi” és a „biológiai” különválasztásának tárgyalására: minél kevésbé vagyunk emberek tudatunk számára, annál

inkább vagyunk azok *egymás* számára stb. Tehát akkor vagyunk a legbestiálisabban szociálisak, mikor a legkevésbé érezzük magunkat létezőnek.

Mohón figyeltem a nőt: hiába, csak az efemerséggel való éles szembenállás teszi az embert teologikussá, örökkévalóság-hívóvá, ahogy azt már Goethe és George bevallották. A nő fehér bőrén mélyen kivágott, vízszintes-csíkos pulóver volt, és mint ha alatta semmi fehérnemű nem lett volna. Milyen kihívóan városias, kegyetlen és amazoni volt ez a sok fekete és chamois-stráf, és mégis milyen levert, megadó, rezignált a ráncaiban, bolyhos árnyai közt, mint egy alkoholista apa tizenöt árva egy üdvhadsergebeli buzgó hölgy képzeletében. Végigfutottam azokon a manöken-isteneken és próba-mitológiákon, melyekben valaha is hinni próbáltam, és összehasonlítottam őket ezzel a mondén nővel, arisztokratikusan bágyadt pulóverében. Míg ebben a szetter-rongyban, melyet pár órája véletlenül látok, és melyet pár óra múltán soha többé látni nem fogok, ebben a rongyban fanatikusan *hittem*, mint az élet értelmében, racionális súly-i középpontjában, addig az élet minden oldalát szintetikusán összefoglaló elméletekben, vallásokban és művészetekben képtelen voltam rációnak és isteni garanciának még csak egy szikráját is felfedezni.

Itt van, velem szemben ül életem titka, célja! Mindig vártam, de oly gyáván, oly beteges bizalmatlansággal és mesterségesen felborzolt pesszimizmussal, hogy már elképzelni is alig mertem, már álmaimat is szégyelltem. S most egyszerre egyedül vagyok vele, a legfelelőtlenebb miliőben, erkölcs, emberiség, tér, idő korlátain kívül, absztrakt síkban. Azok a hullámok, melyek kék, falomb alakú méhként formáltak a születő Vénusz csúszós tagjait, bizonyára nem konkrét víz, hanem a vagon-világhoz hasonló *absztrakció* hullámai voltak.

„Vénusz születése” – nehezen tudtam visszafojtani könnyeimet a késésnek ilyen abszolútumán. Szent Isten, hogyan lehetséges, hogy ez a két világ egyszerre létezhet egyetlen zárt világon belül: egy kisváros vagy pláne falu szerelmi pletykafészke, felelősségtől, pénztől, butaságtól, tehetetlenségtől agyonkuszált szerelem-nyomora, és – a rohanó vagon-fülke magánya, egy idegen, független, elegáns nő biológiai kiszolgáltatottságából, abszolút ismeretlenségéből és mikroszkóp alatt óriásira nőtt konkrétságából áradó szerelmi szabadság.

A nő hátradólt a fotelben, és mindkét karját csípőjére tette. Van-e a világon Babilon és abban kéjház, ahol a nők provokálóbban csábítják a férfiakat? A kupéban az a zseniális, hogy éppen a legközönyösebb, legmindennapibb gesztusok lesznek soha nem álmodott perverzitások szemaforjaivá. És ez nagyszerű és főleg „humánus” a javából. Orrfúvás, retikül-csattantás, álmos fej ablakhoz támasztása, homlok-kölnizés, óra-nézés, kalauz-interpellálás, bonbon-kínálás, újság-leejtés, pulóver-igazítás, lábtámasztás, kihajolás – last not least –, WC-látogatás: ezek mind transzcendens fokon szerelmi hangsúlyt kapnak, az emberen egyszerűen nincs semmi más, csak szerelem-téma.

Ki tudná elmondani és miféle powysi „dithyrambic analysis”-sel a csípőre támasztott karok bonyolult annunciációját? A mimika kéjes bizonytalanságban lebegett a narcisszuszi öncélúság és nekem-szólás között. A könyökbe-tört karokban volt valami őzike-zsonglőrőség, gazella-akrobatizmus, a laza őszi kabát ujjain érződött, hogy alattuk vékony üvegkarok vannak, törékenyek, mint egy pók lábai. S hogy ezeket a kényes csontokat mégis be meri hajlítani könyökben, imponáló heroizmusra vallott. Jeanne d'Arckal utaztam. Egyetlen banális hotel-, vagy tenisz-, vagy kalapszalongesztus: nem ez volt-e életem tartalma? Akartam-e valaha is mást a nőktől? És ezért tet-

tem tönkre az életemet, magammal rántva még egypár embert, boldogtalanná téve őket is.

Először találkozom csípőre tett kezű, magas, elegáns nővel az életben? Nem. Milliószer láttam őket, csak féltem tőlük. Pedig nem akartam semmi mást, mint a látványt, a csillogó, tőlem független, kristályos objektivitást, egyetlen vonalat egyiknél, egyetlen színfoltot a másiknál, egyetlen magánhangzó ízét a harmadiknál. S épp ezért, mert sem feleséget, sem szeretőt, sem miniatúr gladiátor-arénákhoz hasonló nászágyakat és bűnöket, öleléseket és változatos Don Juan-flörtöket soha, sohasem akartam, hanem csak ezeket az elvont mondén impressziókat, de azokat állandóan, mint madár a lombjait és béka az iszapját – éppen ezért lettem feleségek és szeretők, perverzítások és ólmos üzletek rabjává, verkli-áldozatává. Úgy látszik, a dolog törvényszerű: minél éterikusabb a cél, minél absztraktabb, anyagtalannabb a vágy, annál nagyobb a lehetőség arra, hogy a leganyagibb szerelmi anyagokban megbotoljunk és azokon végleg fennakadjunk.

„Métaphore et Clinique” – ahogy egyszer párizsi fizikus barátomnak írtam: azt hittem, hogy egész szerelmi életem valami „shakespeare-i szüzesség” lesz, ahogy egyetemi éveim alatt neveztem ezt a szinte abszurd impresszionizmusomat – minden nő csak egy parfüm, illanó nüansz, repülő virág-bóbita árnyéka, kézfömrre fútt vízcseppje szökőkútnak, felém-parittyázott madár-cserrenés vagy halastóból kibuggyanó potyka-kopolytú lesz –, szóval az életöröm egy-egy költői jelképe, kiindulópontja, metaforája. S helyette: minden nő (s persze nem is azok a nők, egyetlenegyszer sem, véletlenül sem olyan nő, aki mondáságában költői lett volna), minden nő feleség és szerető lett, rokon és felelőség, betegség és ethosz, mikor egészségre születtem és amoralitásra.

Persze lehet, hogy játszom a szavakkal, vagy valamivel, ami éppoly haszontalan szofizma-pénz, mint a szó. De nincs is különbség szerelmi szempontból naiv szimatolásom Lenchen lesbikus levelei után és mostani vagon-„metaforikusságom” között. Lehet, hogy a „metafora” csak illúziója a szexnek, és mélyén ott a bűn; lehet, hogy a bűn csak illúzió, és mélyén ott a metafora – gondolatok ma már igazán nem érdekelnek, csak lehetséges, gyakorlati életformák. És tudom, hogy ez a nő, itt előttem, ha most „bátran” (o timor timidus timens!) megismerkedem vele, százszor, ezerszer boldogabb életformát jelentene nekem, mint az eddigi tragikus paródiák.

A kivágás bal oldali vonala egyenes volt, a jobb oldali egy kissé ráncba omlott össze: ez a „rendetlenség”-nek az a foka, melyet elbírok, sőt igénylek is az eroszban, de többet nem, semmi esetre, soha többé nem. Milyen háziassá, rokkó módon spleenetikussá tette a ránc a nőt – lehetetlen volt nem gondolnom Sterne: SENTIMENTAL JOURNEY Máriajára. Ó, drága, egyetlen, megváltó világ, szép ruhába öltözött ismeretlen női test, fogadalmat teszek itt, egyetlen autentikus szentélyedben, a vonat-kupéban, hogy örökké hű leszek hozzád. Ha egy pulóver-ránc tetszik, megváltóan, véglegesen, mindent megoldóan, nem fogok utána egy másik nővel csókolózni (aki primitív modora miatt könnyebben hozzáférhető). Ha egy pánt nélküli, kissé por-hamvas fekete antilopcipő látása a szerelem legfantasztikusabb mitológiai színpadjaira emel, nem fogok onnan leszökni, hogy hulla-tarka kerítők ajtaján kopogtassak, megalázkodva és gyáván, mint egy koldus. Nem. „La crise est finie” – ahogy egy hangosfilm slágerében énekelték.

(7)

Milyen emberek a XVI. század történelmi harcai, szemben a későbbi harcok teoretikus jellegével. Még a megfogalmazott, elvi racionalizmusok is mennyivel familiárisabbak, jogilag idillikusabbak (hogy egy kissé hazugságba-hajló vagy túl-igaz szót használjunk), mint a későbbiek. Nem az általános béke konkrét megléte teszi Európát „pán-Európává, hanem a népek érintkezésének (ha a legerkölcstelenebb rablóháborúk alakjában is) valami naív sűrűsége.

Vegyük az erdélyi közjátékot. Ferdinánd alcalai születésű ember, spanyolul írka V. Károlynak, oktrojáltan osztrák, teoretikusan német, diplomatikusan magyar. Fráter György olasz és délszláv keverék, körülötte balról spanyol hisztérikus katonák, jobbról török-pogány banda. Izabella királynő lengyel, szeretői is lengyelek. Castaldo olasz. A népség és egypár nagybirtokos magyar. Szokoli Mohamed persze nem török, hanem hitehagyott rác. Voilà: ez az igazi internacionalizmus.

Ezek a harcok szentebb, erényesebb és logikusabb *pán*-Európát képviseltek, mint mi udvarias diplomata-szalonzainkkal és elvi pacifizmusunkkal.

A régi politika legfőbb érdeme, hogy „emberi”: a jogi teória, a biológiai teória csak mellékzöngé, a lényeg primitív *magánbűnök* és *magánerények* diadala. Werbőczy nagysága éppen kicsinységében rejlik – milyen felüdülés, erkölcsi elégtétel egy ilyen *konceptiótlan* embert látni a múltban, ma, mikor csak úgy nyüzsögnek a „nagyvonalú” történelemlátások és egyéb smoncák.

A legszebb dolog a régi történelemben a kimondott *alkalmatlanság* és egy nagy szerep harca valamelyik királyban vagy politikusban. V. Károly *szerepet* érez, egy lehetetlen, abszurd, fantasztikus és paradox szerepet, mely mögött szenved, rágódik, viaskodik, emberi kicsinységével, gyengeségével, gyerekes spleenjével. Viszont keserű heroizmussal és búskomor aszkézissel mégis hozzáhazudja magát a mitikus kényszer-szerephez: alkalmazkodik saját legendája terrorjához. Milyen más ez, mint mikor az „alkalmas”, saját maga alkalmasságából kitermelt és pontosan saját alkalmassága rá-májába visszaillő politikai elméletet talál ki, mint a XX. század diktátorai. Milyen fád intellektualizmus, naiv racionalizmus van ezeknek a diktátoroknak pedantériáiban.

Ott (például: V. Károlynál) egy *emberi* kisebbségi érzés és egy fantasztikus, gótikusan örült szerep – csináljon a kettő egymásból, amit tud. Itt (a diktátornál): egy *emberi* találat („Rasse”, „Róma”) intellektuális szegénysége, nyomorult és monoton meztelensége – ember helyett *ötlet*. A diktátornak nincsenek céljai, legfőljebb álcélok, hiszen ő maga már a régóta elért cél.

Nem tudok szabadulni attól, hogy V. Károly korát ne az *emberek* korának és Muscolini korát ne a *fikciók* és *absztrakciók* korának lássam. Lehet, hogy optikai csalódás az egész? az ember saját korát, legyen az a legdémonikusabban állati (mert elvégre ez az „emberi”?) mindig szürke hivatali akta-szortírozásnak hajlandó felfogni, és a régi korokat, legyenek bár azok segédhivatali kartoték-címkézések csupán, mégis kosztüm-bálnak, energia-szökökútnak hajlamos nézni, egyszerűen a romantikus külsőségek, idegenségek alapján. Mégis: a diktátor és a massa, e két tényező, nem két *fikció*-e? Az egyik a szabad politikai vitalitás, mely éppen szabadsága és teljessége következtében már nem vitalitás, hanem az *erő sémája*, és a tömeg, a közösség természetből fogva klisé, absztrakció. Milyen fizikája van két ilyen *séma* erőviszonyának? Mennyivel bonyolultabb az V. Károly-féle „alkalmatlanság”, melyet a régi királyságok tettek lehetővé?

Persze sokan mondják: minden erkölcstelenséget meghalad, hogy valaki beteges vonzódásáért a sokrétűség iránt, ami nem egyéb léha szórakozásnál – valahol az onánia és a kuglizás között –, hajlandó „népet”, „közérdeket”, „jövőt” feláldozni. Tán méltán érne szemrehányás, ha bebizonyítható volna, hogy V. Károly iránti szilaj történelmi rokonszenvem valóban csak lélektani ínycséség lenne. De erős a gyanúm, hogy nem az. *Etikai* éhségem húz ezekhez a szerepben vergődőkhöz, álarctól elvárzókhöz: erkölcs, emberi embervolt, életprobléma csak ilyen súrlódások, ütközések alkalmával kerül felszínre. A diktátorok szimpla gravitációs sémájának és előrerohanásának nincs etikája. *Ők* áldozzák fel a „hérosz” esztétikai és egészen feminin fogalmáért az *embert* és az *erkölcsöt*.

Beney Zsuzsa

UTOLSÓ SZERELMEM

Az utolsó. Mert megcsalattatás.
És ettől minden megcsalattatás lesz.
Mindaz, mi egykor szeretet: hazugság.

Pedig nem az volt. De a szerelem
jövőt teremt az elmúlt világból.

Örökös jövőt. A forgó kerék
küllön taposó számara, az állat-
öv minden csillaga jövendő.

Fordított örvény: letről fölfelé
pörög és mégis lehúzza a halálba.
Úgy érzed szállsz – miközben elmerülsz.

*

Mint régi trükkös képen: a halak közt
elzúgó vízből elzúgó madár lesz,
nem tudjuk, melyiké a körvonal,

nem tudom: saját sorsom fáj: hiányod,
vagy a téged üldöző démonok gyötörnek.